



In memoriam

Angyalok márpedig vannak Vathy Zsuzsa (1940-2017)

Vathy Zsuzsa és Lázár Ervin Ervin a mosoly, a boldogság mellett a szomorúság megannyi fokozatát ismerte. A „lukasserpenyő szomorúságot”, a „hervadt dália állapotot”, az „elázott zászló” érzést és a „vízzeltelt szarvasnyom” nyomasztó állapotát. Most, hogy már mindketten másutt vannak, mintha a szomorúság változatai a gyász stációi is lennének. Nehéz szívvel sétálok végig a Lónyay utcán, kémelem a házat, ahol közös otthonuk volt. 1912-től négy éven át a szomszédban működött a Nyugat szerkesztősége. Vathy Zsuzsa gyakran emlegette örömmel, milyen jó érzés számára, hogy egykor például Ady Endre, Babits Mihály, Kaffka Margit sétált ugyanezen ablakok alatt. Szerette a Vásárcsarnokot, ismerte a környék titkait, a régiségkereskedőket, a hajléktalanokat. Volt alkalma mindent megfigyelni, mert a rendszeres úszás mellett rengeteget gyalogolt. Ha beszélgettünk hazafelé menet, elképesztő iramot diktált. Különös módon mégis észrevett mindent, felfigyelt az emberekre, reagált az utca történéseire. Nem szeretett szerepelni, de a párbeszéd során gondolatai lépései iramát diktálták. Nyitott volt, őszinte, kedves. Megpróbáltatásai ellenére is szeretettel, bizalommal fordult az emberekhez. Érdekeltek a megjelenő könyvek, a könyvbemutatók, a konferenciák, a kiállítások. Nem idealizálom, valóban ilyen volt.

Angyalok márpedig vannak. Valamennyi alkalommal ez volt találkozásaink konklúziója számomra. Lázár Ervin többször említette ezt, s ő bizonyosan tudta, mert egészen közletről ismert egyet. És különös módon Zsuzsával *Angyalhíd* című regénye révén kerültünk közelebb egymáshoz. Akkor arra gondoltam: mintha hősnői jellemvonásai szintetizálódnának benne. Színes, összetett egyénisége írásait is meghatározta.

A legkülönbözőbb közösségekért való aggodalom, a közösséghez tartozás érzése, vágya mellett igazi különc is volt. Nem életvitelében, magatartásában, inkább alkotóként, legbelül. Törékeny alkata, kedves mosolya mellett erős személyiséggel rendelkezett. Már fiatal lányként rendhagyóan és rendkívül bátran reagált arra, hogy családja politikai megbélyegzettsége miatt másodsorra sem vették fel az egyetemre. Összecsomagolta bizonyítványait, okleveleit, amelyeken miniszteri aláírás szerepelt, és elküldte a minisztériumba azzal az üzenettel, hogy amennyiben ennyit ér egy miniszteri aláírás, ezekre nincs szüksége. Merész volt, különösen, miután édesapja a Magyar Közösségi Per egyik gyanúsítottjaként 1947-ben internáló táborba került, majd szabadulása után kisemmizték, és lehetetlenné tették, hogy ügyvédi hivatását gyakorolja. Vakmerő volt azt követően, hogy olyan emberek befolyásolták sorsát, mint például első munkahelyének, a pápai húsgyárnak egyik „főembere”, aki úgy vélekedett: „Munkát se szabadna az ilyennek adni. Táborba vinni őket, anyjukat, apjukat. Megúszták? Itt vannak? Majd utánanéz. A mihasznával pedig addig is le a bélmosóba.” (Vathy Zsuzsa: *Életünk színtere*. Kortárs, 1995. 2.)

Ezt követően meghallgatásra hívták a minisztériumba, s ugyan bölcsészhallgató nem lehetett, de 1959-ben megkezdhette Veszprémben egyetemi tanulmányait a Vegyipari Egyetemen. 1964-ben vörös diplomával végzett olajmérnökként. Nem csak a tematika szempontjából befolyásolták írásait a Százhalombattán vegyész mérnökként töltött évek. Prózájára az érzékenység, az asszociatív jelleg meghatározó volta mellett a vegyészeti kísérletező kedv, a sokféle „anyag” vegyítése és a mérnöki pontosságra való törekvés is jellemző.

Kiállt másokért is. Peremhelyzetbe került emberekért: a politikai elítéltekért, a hajléktalanokért, a kisebbségi létben élőkért, a magányosakért, a különcökért, a munkásokért, a tanyán élőkért. Egyes emberekért és embercsoportokért. De szót emelt az értelmiségiek, művészek léthelyzetének javításáért, az emberi kapcsolatokért, az emberségért is. Meghatározó volt számára az egyes ember és egy-egy adott közösség identitásának kérdése.

Alapos volt és igényes. Ahogy a nagy vállalkozások (pl.: *Herend, az más; Columbo autója*) esetében, egy tárcza kedvéért is kutatott, személyes élményeket gyűjtött. Választott témáinak komolysága mellett a humorérzék, az emberek, sorsok, események más nézőpontból való megközelítése, a tragikomikum láttatása is meghatározó vonása írásainak.

Kíváncsi volt. Az embert szociális lénynek tekintette, olyannak, aki akarva, akaratlanul függ a külvilágtól, ugyanakkor hatással is van arra. A velünk élő párhuzamos világokat kutatta. Minden érdekelt, amit nem ismert, ami körülvette. Írásait a megismerés és az írói interpretáció összefüggései még izgalmasabbakká teszik. Az egyénre koncentrált, saját értelmezésében kereste az egyéni sors és a külvilág összefüggéseit.

Az emlékezés, az értékekért folytatott küzdelem, a megőrzésükre való törekvés mellett mindent átható szabadságigény jellemezte.

Többek között ez vezette az alkotáshoz is. Különös módon éppen vegyész mérnöki munkájának köszönhetően gyermekkorától vágyott első külföldi útját, amely az akkori NDK-ba vitt. Erről az útról szól első irodalmi folyóiratban, az Új Írásban megjelent novellája, az *Útjelentés*. Azonban első publikált írása a veszprémi Egyetemünk című lap pályadíjas novellája, a *Theseus* volt, 1964. október 17-én. Az *Útjelentés* megjelenését követően a csepeli papírgyár üzemi lapjához került. Akkoriban ez szokás volt, több író dolgozott üzemi lapoknál. Ez nem csupán pénzkereset volt számukra, de olyan elfoglaltság is, melynek során tanulhattak, tapasztalatot szerezhettek az írás terén is. Riportkönyveiben az itt szerzett tapasztalatait, élményeit is kamatoztatta (*Úgy hívtak, hogy Nyúlpatikus; Kvarcóra ír himnusszal; Herend, az más*). Az újságírás megtanította arra, hogyan szólítsa meg az embereket, hogy nincsenek tabukérdések, bátran kapcsolatba kell kerülni az emberekkel.

A *kert* című novellájában írta meg íróvá válásának, pontosabban az ahhoz vezető döntésének történetét. Az egyetemi szünidő alatt a fiatal lány előtt a lét új dimenziói nyílnak meg, olyasmit érez, lát, amit addig soha. Félredobja a rossznak titulált klasszikus olvasmányt (*Thibault család*) és közli szüleiivel: író lesz. Ők aggodalommal fogadják a hírt, de sem ez, sem öccse ragaszkodása nem tarthatják vissza, útnak indul választott jövője felé. Személyes döntése identitásteremtés is egyben, meghatározása annak, mivel szeretne foglalkozni, hogyan definiálná önmagát. Vathy Zsuzsa önreflexív prózájában – más írónőkhöz hasonlóan – az írás, az alkotás is tematizálódik. A feminista irodalomkritika ezt a női szerzők nyelvhez fűződő viszonyával magyarázza. Vathy Zsuzsa számára fontos volt a saját nyelv megtalálása, emellett ahogy ő maga fogalmazott: „Az írás – számomra – gyakran erőmön felüli küzdelem az anyaggal, a formáért.” (*Valami történet*. Beszélgetés Vathy Zsuzsával. Magyar Napló, 2006. 6. 31.)

1970-ben jelent meg első novelláskötete, az *Erőterek*. Egyetemi éveit idején írott novelláit senkinek sem mutatta meg. Nem tartozott írói csoportokhoz, ahol értő javaslatokat, építő kritikát kaphatott volna, ezért is érezte ajándéknak Szentkuthy Miklós ismeretségét. Szentkuthy hosszú elemzést írt *Az én üvöltéseim* című novellájáról, amely később az *Erőterek*ben jelent meg. Másik szeretve tisztelt mestere Mándy Iván volt. Megismerkedésüket követően tudta meg, hogy Mándy felesége, dr. Simon Judit Pápán vívótársa volt. Mándy nyomon követte Vathy Zsuzsa pályáját. Az első kötetét méltatta, a másodikát bírálta, s ő javasolta József Attila-díjra. Vathy Zsuzsa Mándy és korosztályának írói részéről éppen ezt a segítő, de nem ajánrózó jelenlétet tartotta fontosnak az alkotói fejlődés szempontjából.

A formáért folytatott küzdelem szenvedélyének eredményeképp az újságírás és szerkesztés

mellett sorra jelentek meg prózakötetei (*Adjál nekem vasfogat!; Lúdtalpbetét Adonisznak; Az ősi háztető; Ki látott rétisast?; Szívrepesve; A túlélés románca; Angyalhíd; Életünk, halálunk; Angolpark; Columbo autója; Kávé-rajzok; Az élet vásárcsarnoka; Ki nevet a végén?*). Prózája helyet talált magának a magyar irodalomban. Díjai, a kötetről kötetre gazdagodó recepció arról tanúskodik, hogy írásai bekerültek a magyar irodalmi kánonképzés folyamatába.

A megkonstruált szerzői lét és az alkotó mindennapi életének szoros kapcsolatára utal, hogy határvonalat húzott saját alkotó útján, a rendszerváltozás előtti és utáni korszakra bontva azt. A rendszerváltozás előtti írások az ötvenes, hatvanas, hetvenes évek világát idézik, útkeresést, a kitörés vágyát, személyes, családi és közösségi drámákat. Azt az ambivalens létélményt, amelyet például a „kisváros”, Pápa jelentett számára. Egyfelől a híres iskolavárost, a nagy elődök koptatta utcákkal, Petőfi, Jókai, Deák Ferenc és mások emlékével, szellemiségével; másfelől a fullasztó ellenőrizhetőséget, a társadalmi megfelelés kényszerét, családi tragédiájuk következményeként a megbélyegzettséget.

A rendszerváltást követően többször nyilatkozott arról, hogy már csak az élet „szépségeiről” szeretne írni. Tudjuk, ez csak részben sikerült neki, hiszen alkotói természeténél fogva továbbra is nyitott szemmel járt és nem hagyta szó nélkül a látottakat.

Emellett Vathy Zsuzsa nemcsak prózájában, de a magánéletében is vallotta, boldog, hogy a család mellett döntött, s hogy sok nehézség árán így is vállalni tudta az alkotói utat. Úgy vélte, az alkotáshoz megfelelő fizikai és lelki körülmények szükségesek. A lelki feltételek szempontjából lényeges volt számára, hogy „Ne kérdőjelezze meg senki, szükség van-e arra, amit csinál, ne kelljen újra és újra bizonygatnia, hogy számára ez fontos, a legfontosabb, és ez nincs ellentétben az élet természetes rendjével.” (*Valami történet*) Valamennyi alkalommal hangsúlyozza azt is, hogy ennek belátásához olyan férj, társ kellett, mint Lázár Ervin. Büszke volt gyermekeire – Fruzsínára és Zsigmondra –, unokáira. Közös életük és a szeretett társ halála ugyanúgy részévé vált önreflexív prózájának, mint szülei története, gyermekkorának világa.

Vathy Zsuzsa prózáján mindezek mellett átüt a derű, amely leginkább szeretetből, a szeretet, odafigyelés iránti belső igényből fakad. Szereplői, ahogy ő maga is, zavarba ejtő természetességgel fordulnak a világ, s főként az egyes ember felé. Írásait ezért nem elsősorban a recepcióban gyakran hangoztatott önéletrajziség, „realizmus”, hanem érzékenység, kíváncsiság, a megértés, megismerés, „igazság” iránti vágy, emberi szolidaritás jellemzi. Szeretete, lénye pótolhatatlan számunkra. Egyetlen vigaszunk lehet: angyalok márpedig vannak, még ha párhuzamos dimenziókban is.

Ekler Andrea